

بنام ایزد منان

۲۷۱۵۹

۱۶ / ۱۰ / ۱۳۷۸

دانشگاه تهران

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

رشته حقوق بین الملل

موضوع رساله:

آشوب‌های داخلی در حقوق بین الملل

پایان نامه:

کارشناسی ارشد

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر جمشید ممتاز

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر سیدباقر میرعباسی

نام دانشجو:

عباس کوچ نژاد

۴۵۰۹

نیمسال تحصیلی دوم ۷۸-۱۳۷۷

۲۷۱۵۹

تقدیم به

پدر و مادر زحمتکش، همسر مهربانم و خانواده بزرگوارش

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۷	بخش ۱: حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه و همگرایی آنها
۷	فصل ۱: مفهوم
۱۱	فصل ۲: زمینه تاریخی
۱۵	فصل ۳: مسایل خاص حقوقی
۱۷	فصل ۴: بحث پایانی
۱۹	بخش دوم: «تعریف آشوبهای داخلی»
۱۹	مقدمه
۲۱	فصل اول: «تعریف منفی یا مقایسه‌ای»
۲۱	الف: ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو
۲۵	ب - پروتکل الحاقی شماره ۱
۳۰	فصل دوم: «تعریف مثبتی بر خصوصیات»
۳۰	الف: وجود خشونت
۳۰	ب: سطح شدت
۳۱	ج: قصد
۳۱	د: جمعی بودن
۳۲	ه: دوره زمانی
۳۲	و: سطح سازماندهی

۳۳	بخش سوم: «تضمینات اعطایی به قربانیان آشوب داخلی»
۳۴	فصل اول: تضمینات اعطایی در حالت فوق العاده»
۳۴	الف: حالت فوق العاده در اسناد بین المللی
۳۵	ب: شرایط حالت فوق العاده
۳۵	۱- حقوق غیر قابل کاهش
۳۹	محتویات عرضحال بلژیک
۴۰	نظر دیوان
۴۲	۲- استثنایی و ضروری بودن حالت فوق العاده
۴۲	۳- اصل قانونی بودن حالت فوق العاده
۴۳	۴- آگاهی به دولتها و ارائه دلیل
۴۳	۵- متناسب بودن و موقتی بودن
۴۴	۶- عدم تبعیض
۴۴	۷- عدم تعارض با سایر تعهدات دولت مربوطه
۴۶	ج: حالت فوق العاده در مقررات ایران
۴۶	۱- اصل آزادی و تضمین آن در قانون اساسی
۴۷	۲- حالت استثنایی محدودیتهای ضروری
۴۸	۳- نظام حقوق حالت استثنایی
۴۹	الف: ممنوعیت برقراری حکومت نظامی
۵۰	ب: نظارت استصوابی مجلس بر برقراری محدودیت
۵۰	ج: موقتی بودن و کوتاه بودن زمان محدودیت
۵۲	فصل دوم: تضمینات اعطائی در اسناد حقوق بشر و حقوق
۵۲	بشر دوستانه و مقررات ایران در این مورد

مقدمه	۵۲
۱- شکنجه - بی‌رحمی - رفتار یا مجازات تحقیرآمیز و غیر انسانی	۵۳
۲- دستگیری و بازداشت غیر قانونی و رفتار با زندانیان	۵۸
۳- تبعیضات از لحاظ نژاد، حبس، زبان، مذهب و غیره	۶۱
۴- رعایت تشریفات قانونی	۶۳
۵- عطف بماسبق نشدن قوانین کیفری	۶۶
فصل سوم : تضمینات کیفری	۶۹
مقدمه	۶۹
۱- اصل صلاحیت سرزمینی	۷۰
۲- اصل صلاحیت جهانی	۷۱
۳- اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی	۷۲
فصل چهارم : تضمینات دیگر	۷۵
۱- قواعد حداقل استاندارد زمینه تاریخی	۷۵
۲- عرف بین‌المللی	۷۹
۳- شرط مارتنز	۷۹
فصل پنجم : مسوولیت افراد و گروه‌های غیر دولتی	۸۳
فصل ششم : اقدامات دیگر در توسعه حقوق بشر دوستانه	۸۶
۱- اقدامات سازمان همکاری و امنیت اروپا	۸۶
۲- اقدامات ارکان سازمان ملل متحد	۸۶

الف: کمیسیون حقوق بشر	۸۶
ب: کمیته حقوق بشر	۸۷
وظایف کمیته	۸۸
آئین حل اختلافات	۸۸
ج: پروتکل اختیاری منضم به میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی	۹۰
۳- اقدامات کمیته بین‌المللی صلیب سرخ	۹۰
۴- سایر اقدامات	۹۱
سازمان عفو بین‌الملل	۹۲
الف: کمیسیون اروپائی حقوق بشر	۹۲
ب: دادگاه اروپائی حقوق بشر	۹۴
ج: کمیسیون حقوق بشر دول آمریکائی	۹۴
د: دادگاه حقوق بشر کشورهای آمریکایی	۹۵
بحث پایانی	۹۶
فهرست منابع	۱۰۰
فهرست اسناد و مقررات	۱۰۵

مقدمه

امروزه خشونت‌های داخلی معضل اصلی جوامع بشری می‌باشد. و در زمان بروز آشوبهای داخلی، بسیاری از دولت‌ها مرتکب نقض حقوق بشر می‌گردند، که قربانیان اصلی این سوء رفتار، اقلیت‌ها، زنان و کودکان می‌باشند. آمارهای نگران‌کننده‌ای وجود دارند که نشان می‌دهد. بیش از دو میلیون کودک در درگیریهای دههٔ اخیر کشته شده‌اند، که اکثریت آنها در درگیریها و خشونت‌های داخلی تلف شده‌اند، بکارگیری کودکان در این درگیریها یک امر رایج می‌باشد. برای پیشگیری^(۱) از این فجایع اقداماتی صورت گرفته است.^(۲)

بعلت پیشرفت تکنولوژی و ارتباطات، امروزه جوامع بشری به یکدیگر شدیداً نزدیک می‌باشند و در مورد وقایع خشونت بار داخلی عکس‌العمل نشان می‌دهند، همچنین سازمانهای بین‌المللی (خصوصاً سازمان ملل متحد و ارکان آن بویژه کمیسیون حقوق بشر) و سازمانهای غیر دولتی از قبیل کمیتهٔ بین‌المللی صلیب سرخ و دیگر سازمانهای حقوق بشر و همچنین حقوقدانان، نقش مهمی در توسعه و تدوین قواعدی که در آشوبهای داخلی قابل اعمال می‌باشد، دارند.

باید متذکر شد که شرط اساسی و لازم برای تحقق صلح جهانی، رعایت حقوق بشر می‌باشد، ایده‌ای که با تأمل در مقدمه و اهداف منشور سازمان ملل متحد قابل استنباط می‌باشد.^(۳)

1- Report of Secretary - General .n.24 UN. Doc. E / CN. 4/1998/87.

۲- البته شایان ذکر است که در این رساله به درگیریهای مسلحانهٔ غیر بین‌المللی نمی‌پردازیم.

۳- شریفی طرازکوهی حسین - حقوق بشر در پرتو تحولات بین‌المللی.

امروزه دولتها نمی‌توانند، پشت مفهوم حاکمیت سنگر بگیرند و گمان نمایند که بر اعمالشان هیچ‌گونه لجامی بسته نمی‌باشد. چرا که مفهوم سنی حاکمیت مطلق کمرنگ شده است.

در مفهوم جدید از حاکمیت، دولتها باید در اعمال حاکمیتشان خود را ملزم به رعایت تعهدات نموده و تکالیفی را عهده‌دار می‌شوند که با رضایت خود در سطح بین‌المللی پذیرفته‌اند. بنابراین دولتها علیرغم برخورداری از حاکمیت تحت اقتدار مقرراتی هستند که از خود آنها ناشی می‌شود.^(۱) لذا علی‌الاصول با حاکمیت آنها تضاد نخواهد داشت چرا که خود آنها، قواعد مزبور را با راهکارها و شیوه‌های مقتضی بوجود آوردند و خود را مکلف به انجام آن نموده‌اند.^(۲)

انتخاب این موضوع از جانب حقیر، بدان علت بوده که در خصوص آن در کشورمان هنوز کاری صورت نگرفته است. و این موضوع جایی است که در آن حقوق بین‌المللی توسعه فزاینده‌ای پیدا کرده است و اهمیت اساسی در حقوق بین‌الملل امروز دارد.

رساله کنونی به سه بخش تقسیم می‌گردد.

در بخش اول به بررسی مفهوم حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه و ارتباط میان آنها می‌پردازیم، و نشان خواهیم داد که امروزه تفاوت میان این دو شاخه حقوق کمرنگ شده است، چرا که هدف هر دوی آنها حمایت از کرامت بشری می‌باشد.

۱- شریفی طرازکومی حسین - قواعد آمده و نظم حقوقی بین‌المللی صفحه ۴۳.

2- Delbrueck. j. International Protection of Human Rights and States Sovereignty in : Third world Toward International law.

همچنین در این بخش به تأثیر و پوشش متقابل این دو شعبه حقوق خواهیم پرداخت. در واقع آشوبهای داخلی، جایی است که این دو رشته با هم تلاقی پیدا می‌نمایند. این دو رشته می‌توانند خلاهای موجود را متقابلاً رفع نمایند. این موضوع که برخی قواعد حقوق بشر دوستانه را در آشوبهای داخلی قابل اعمال می‌دانیم، از آن جهت است که حقوق بشر دوستانه نسبت به دشمنان یک دولت اجرا می‌گردد، بطریق اولی این حقوق می‌تواند در مورد اتباع آن دولت هم رعایت گردد. با این وجود باید متذکر شد که تفاوت‌های اساسی میان این دو مفهوم هنوز باقی می‌باشد.^(۱)

در بخش دوم به تعریف آشوبهای داخلی دست می‌یازیم، متأسفانه در حقوق بین‌الملل تعریف خاصی از مفهوم آشوبهای داخلی وجود ندارد، زیرا این مساله در سالهای اخیر مورد توجه حقوق بین‌الملل قرار گرفته است. ولی تفکیک آن از دیگر خشونت‌های داخلی خصوصاً درگیریهای مسلحانه غیر بین‌المللی ضروری می‌باشد که با تعریف از درگیریهای مسلحانه غیر بین‌المللی که در ماده ۳ مشترک و پروتکل الحاقی شماره ۲ به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو مصوب ۱۹۷۷ راجع به حمایت از قربانیان درگیریهای مسلحانه غیر بین‌المللی مذکور است، این وضعیتها را جدا می‌سازیم. ولی باید متذکر شد که یک تعریف دقیق از آشوبهای داخلی ممکن است. که عملاً کاربردی نداشته باشد. مضافاً بر اینکه یک دولت می‌تواند، واقعیت‌های موجود را به خاطر چنین تعریفی انکار بنماید، و

۱- تفریرات درس حقوق منازعات سلحانه - استاد دکتر جمشید ممتاز - نپسال اول سال تحصیلی ۷۸ - ۷۷ - دانشکده حقوق دانشگاه تهران.

ادعا کند که مثلاً خشونت واقع در سرزمین آن کشور، مصداق تعریف مورد نظر نمی‌باشد و قواعد آن قابل اجرا نمی‌باشد.^(۱)

در بخش سوم به تضمینات اعطایی به قربانیان آشوبهای داخلی خواهیم پرداخت. و در مورد شرایط «حالت فوق‌العاده» در اسناد بین‌المللی و مقررات کشورها در این مورد، بویژه مقررات ایران خواهیم پرداخت و نشان خواهیم داد که در اسناد بین‌المللی، خصوصاً ميثاق بين‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، محدودیتهای بر عملکرد دولتها در این زمینه وجود دارد. همچنین حقوقی وجود دارند که غیر قابل تغییر می‌باشند. و اینها حقوق بنیادین می‌باشند. و از تعهدات دولتها در مقابل کل جامعه بین‌المللی^(۲) ناشی می‌شوند که به این مساله دیوان بین‌المللی دادگستری در آرای مختلف خود تاکید نموده است.

همچنین در فصل دوم از این بخش به بررسی تضمیناتی که در اسناد حقوق بشر دوستانه وجود دارند می‌پردازیم و قواعد ذیل را از این اسناد استخراج می‌نماییم:

- ۱- منع شکنجه، بی‌رحمی و رفتار یا مجازات تحقیرآمیز و غیر انسانی. ۲-
- ممنوعیت دستگیری و بازداشت غیر قانونی و ضرورت رفتار انسانی بازندان.
- ۳- ممنوعیت تبعیض به صورت مختلف. ۴- رعایت تشریفات قانونی و آئین دادرسی. ۵- عدم عطف بمراسم شدن قوانین کیفری.

در فصل سوم به تضمینات کیفری اعطایی به قربانیان خواهیم پرداخت که

1- Meron Theodor - Human Rights in Internal Strife : Their International Protection.n. 71
Grotius Publications, Combridge, 1987

2- Erga omnes

راجع به صلاحیت سرزمینی و جهانی بحث خواهیم نمود و نشان خواهیم داد که در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی به صراحت، تنش‌ها و آشوبهای داخلی (در مورد جنایات جنگی) از شمول آن خارج شده است. معیناً ما می‌توانیم در مورد جنایات نسل‌کشی و جنایات علیه بشریت که در آشوبهای داخلی رخ می‌دهد، اساسنامه دیوان را حاکم بدانیم.

در فصل چهارم به بررسی و تجزیه و تحلیل قواعد حداقل استانداردهای حقوق بشر دوستانه خواهیم پرداخت، که منظور از آن قواعد مشترک حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه می‌باشد که در تمام وضعیتهای می‌تواند قابل اعمال باشد. همچنین به گزارش دبیر کل در این مورد خواهیم پرداخت. در این فصل به قواعد عرفی نیز خواهیم پرداخت که برای پوشاندن ضعفهای حقوق قراردادی ضروری می‌باشد، و در آخر «شرط مارتنز»^(۱) را مورد بررسی قرار می‌دهیم. که اهمیت آن را نباید کم تلقی نماییم. خصوصاً از جهت آنکه دو عنصر «اصول بشریت»^(۲) و «ندای وجدان عمومی»^(۳) که در این شرط درج شده‌اند، که ماورای قواعد عرفی ناشی از رویه دولتها می‌باشند.^(۴)

در فصل پنجم به مسوولیت افراد و گروههای غیردولتی در مورد نقض تخلفات حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه در آشوبهای داخلی خواهیم پرداخت و نشان خواهیم داد که هر چند آنها مستقیماً موضوع حقوق بین‌الملل نمی‌باشند، معیناً آنها تکالیفی را در صحنه بین‌المللی بر عهده دارند.

1- Martens' Clause.

2- The Principles of humanity.

3- The Dictates Of The Public Conscience.

4- Report Of Secretary - General .n. 85 . همان منبع .

در فصل ششم به اقدامات دیگر در مورد حمایت از افراد در خشونت‌های داخلی خواهیم پرداخت که اقدامات سازمان همکاری و امنیت اروپا، کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، ارکان سازمان ملل متحد، خصوصاً کمیسیون حقوق بشر و اقداماتی که در سطح منطقه‌ای در اروپا و آمریکا صورت می‌گیرد را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

در پایا، امیدوارم که اساتید محترم، بخاطر کاستی‌ها و نواقص این رساله، پوزش مرا بپذیرند که این رساله، محصول تلاش بی‌وقفه و بضاعت علمی ناچیزم بوده است.

همچنین در اینجا برخورد واجب می‌دانم که از زحمات استاد بزرگوار و دلسوز جناب آقای دکتر جمشید ممتاز قدردانی به عمل بیاورم که در واقع این رساله به پیشنهاد و مساعدت بی‌دریغ ایشان به نگارش درآمده است. همچنین از استاد بزرگوار جناب آقای دکتر سیدباقر میرعباسی، ریاست محترم گروه حقوق عمومی، کمال تشکر را دارم که در نگارش این رساله مساعدت فراوانی را مبذول داشته‌اند.

بخش ۱ : حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه و همگرایی آنها

فصل ۱ : مفهوم

حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه متضمن قواعدی هستند که مربوط به چگونگی رفتار و حمایت از موجودات بشری می‌باشند. که بر ملاحظات انسان دوستانه استوار می‌باشند.

در یک تعریف کلی حقوق بشر، عبارتست از قواعدی که در زمان صلح، میان فرد و دولت سرزمینش حاکم می‌باشد.^(۱)

این حقوق برای هر فرد، حقی بنیادین یا طبیعی محسوب می‌گردد. در صورتیکه دولتی بخواهد در زمره آن دسته از دولتهایی قرار گیرد. که تحت عنوان دولتهای متمدن از آنها یاد شود، حقوق بشر باید در آن بصورت بنیادین، ضروری و غیر قابل انکار وجود داشته باشد و رعایت گردد. و از نظر تاریخی، حقوق بشر بیشتر مربوط به حقوق مدنی و حقوقی سیاسی بوده است. اما در زمان معاصر دامنه آن گسترش یافته و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را نیز در برمی‌گیرد. حقوقی که بطور سنتی از طریق قانون اساسی توسط کشورها برای شهروندان، تضمین می‌شد، در عصر نوین بوسیله تلاشهای بین‌المللی از طریق سازمان ملل متحد و سازمانهای منطقه‌ای حمایت می‌گردند. کنوانسیون‌های متعددی از تصویب سازمانهای بین‌المللی گذاشته است، که در

1- Karl Josef Partsch - Human Rights and Humanitarian Law. Encyclopedia of Public International Law Vol. 8. P. 292.

آنها از رعایت حقوق بشر صحبت شد و به عنوان مثال می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: حمایت از حقوق زنان، غیر قانونی کردن کشتار جمعی و بردگی، شکنجه، کاهش موارد بی‌تابیتی، از بین بردن تبعیض در صور مختلف و غیره.^(۱) مفهوم حقوق بشر دوستانه عموماً متضمن قواعد معتبری است که در زمان جنگ درگیری مسلحانه، بر متخاصمین و اتباع یک دولت دشمن حاکم می‌باشد.

اصطلاح حقوق بشر دوستانه، محدود به «حقوق ناظر بر مخاصمات مسلحانه»^(۲) می‌باشد و شامل حقوق «پیش از مخاصمات»^(۳) (حقوق ناظر بر توسل به زور) نمی‌باشد. همچنین این اصطلاح، شامل تمام قواعد ناظر بر درگیریهای مسلحانه نمی‌باشد. یعنی شامل قواعد خاص تخاصم^(۴) در میدان نبرد نمی‌باشد.

عناصر اصلی حقوق بشر دوستانه قواعد مربوط به رفتار با قربانیان درگیریهای مسلحانه می‌باشد، بگونه‌ای که در کنوانسیون‌های مصوب سال ۱۹۴۹، ژنو و پروتکل‌های الحاقی به آن تدوین شده است.^(۵)

هدف حقوق بشر دوستانه، کاهش رنج افراد در جنگ و دیگر نبردهای مسلحانه می‌باشد. مفهوم حقوق بشر دوستانه بین‌المللی از نظر مفهوم موسع، جایگزین مفهوم حقوق جنگ یا حقوق نبرد مسلحانه بین‌المللی شده است.

امروزه، تمایز آشکار میان حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه بر طبق مفاهیم

1- Robert. L . Bledsue and Boleslaw . A. Boczek - The International Law Dictionary - n. 87.

2- Jus in Bello.

3- Jus ad Belloum

4- Hostility.

5- Carl Josef Partsch - همان منبع